

ŻAGAŃSKIE DZIEDZICTWO KSIĘŻNEJ DOBROTY

Trasa turystyczna śladami księżnej
Doroty de Talleyrand-Périgord

Wydano na zlecenie Towarzystwa Przyjaciół Żagania

Współpraca: Urząd Miasta Żagań

Wydawnictwo: Assist Media | www.assistmedia.pl

Autorzy tekstów: Halina Dobrakowska (hd)

Mariusz Wieczerzyński (mw)

Fotografie: Jan Mazur

Projekt, grafiki, skład i druk: Assist Media

Redakcja: Mariusz Wieczerzyński

Korekta: Adrianna Andzel

Ilustracja na okładce: portret księżnej Doroty de Talleyrand-Périgord, aut. François Gérard, 1816 (źródło: commons.wikimedia.org, domena publiczna)

ISBN: 978-83-64696-16-9

Zadanie współfinansowane ze środków otrzymanych z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego.

ŻAGAŃSKIE DZIEDZICTWO KSIĘŻNEJ DOROTY

SPIS TREŚCI

Wstęp

- Piękne miasto nad Bobrem 4
- Dorota de Talleyrand-Périgord, księżna de Dino (21.08.1793–19.09.1862) 5

1. Zespół pałacowo-parkowy

- 1a. Pałac Książęcy 6
- 1b. Park Książęcy 8

2. Plac Słowiański 10

Plan trasy turystycznej Żagańskie dziedzictwo księżnej Doroty 12

3. Wieża dawnego kościoła ewangelickiego pw. Trójcy Świętej Wieża widokowa 14

4. Poaugustiański Zespół Klasztorny 16

5. Wieża ratuszowa w Rynku 18

6. Zespół Szpitalny św. Doroty 20

Bibliografia 22

PIĘKNE MIASTO NAD BOBREM

Żagań nazywany jest w jednym z przedwojennych przewodników „pięknym miastem nad Bobrem”. Bez wątplenia na tego rodzaju opis musiało wpłynąć jego malownicze położenie – dolina Bobru przecina tu Wał Trzebnicki na Wzgórza Dalkowskie (na wschodzie) i Wzniesienia Żarskie (na zachodzie). Jednak nie tylko geografia, ale i bogata historia, którą spotykamy w niezwykle intensywnym natężeniu, sprawia, że jest to miasto o wyjątkowym charakterze. Z powodzeniem można określić je mianem perły pogranicza śląsko-łużyckiego.

Wśród najbardziej znanych postaci związanych z historią Żagania i – chyba bez większej przesady można powiedzieć – cieszących się największym uznaniem oraz szacunkiem po dziś dzień, znajduje się księżna żagańska Dorota de Talleyrand-Périgord, księżna de Dino. Była to osoba, która przyczyniła się do dynamicznego rozwoju miasta. Jednak nie tylko. Prowadzonej przez nią działalności towarzyszyła szczególna wrażliwość

społeczna, w czym wyróżniała się na tle swoich poprzedników. Księżna z zaangażowaniem rozwijała nie tak powszechną jak na owe czasy działalność charytatywną. Swoją otwartością na innych i postawą wobec uboższych tworzyła atmosferę wzajemnego szacunku. Z jej inicjatywy wzniesiono na terenie szpitala, który ufundowała, kaplicę dla wszystkich wyznań. Na tle niepokojów ówczesnej Europy rządzone przez nią Księstwo Żagańskie jawi się jako oaza spokoju.

Niniejszy przewodnik ma na celu w krótkiej formie przedstawić kluczowe miejsca związane w sposób mniej lub bardziej bezpośredni z bohaterką trasy turystycznej i zachęcić do samodzielnego odkrywania Żagania śladami księżnej Doroty de Talleyrand-Périgord. Zapoznając się z jego zawartością, jednocześnie mogą Państwo odbyć podróż szlakiem najcenniejszych i najbardziej imponujących żagańskich zabytków. Zapraszamy do pięknego miasta nad Bobrem.

Mariusz Wieczerzyński
(Odkrywanie Żagania)

DOROTA DE TALLEYRAND-PÉRIGORD, KSIĘŻNA DE DINO (21.08.1793–19.09.1862)

Księżna żagańska (1844–1862) – polityk, dama dworu, ambasador i mecenas sztuki, twórczyni oraz kreatorka słynnych Salonów Wiedeńskich, Paryskich i Żagańskich.

Dorota, najmłodsza córka Piotra Birona i jego drugiej żony Anny Charlotty Doroty von Medem znała biegle pięć języków, była wszechstronnie wykształcona i posiadała dar zjednywania sobie ludzi. W 1809 roku poślubia francuskiego oficera Edmonda de Talleyrand-Périgord, zaś w 1811 przechodzi na katolicyzm. Prawdziwą karierę salonową i polityczną rozpoczęła podczas kongresu wiedeńskiego w latach 1814–1815. Od 1842 roku czyni prawne starania o przejęcie Księstwa Żagańskiego, co zostaje zwieńczone powodzeniem na przełomie 1844/45. Przez ten czas podczas pobytów w Żaganiu zamieszkuje w Domu Wdowim.

Oficjalnie 6 stycznia 1845 roku Dorota otrzymuje od króla Prus Fryderyka Wilhelma IV patent lenny przyznający jej księstwo.

Od tego czasu nowa księżna żagańska podejmuje szereg działań zmierzających do renowacji pałacu i ukształtowania otoczenia rezydencji. Zatrudnia inspektora ogrodowego Friedricha Teicherta, który projektuje i planuje blisko 100-hektarowy park. Powołuje również księżcego radcę budowlanego Leonharda Dorsta von Schatzberga, który projektuje szpital wraz z kaplicą pw. św. Doroty oraz kieruje przebudową Kościoła pw. św. Krzyża. Jako mecenas kultury i sztuki księżna Dorota tworzy bogatą kolekcję rzeźb, obrazów i manuskryptów. Zleca budowę mostu królewskiego między parkiem górnym a Bażanciarnią, obok którego zostaje ustawiony krzyż. Utrzymuje wiele kontaktów i sprowadza do Żagania wybitne postaci ze świata kultury, muzyki, literatury oraz teatru, tworząc tzw. Salon Żagański. Znała m.in. Aleksandra von Humboldta, Victora Hugo czy Honoré de Balzaca. Była jedną z najbardziej wpływowych kobiet swojej epoki.

Halina Dobrakowska
(Towarzystwo Przyjaciół Żagania)

1. ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

1A. PAŁAC KSIĄŻĘCY

Żagański Pałac Książęcy (nazywany również Pałacem Lobkowiczów, rzadziej Pałacem Wallensteina) to monumentalna budowla barokowa, wzniesiona na planie podkowy, będąca historyczną rezydencją książąt żagańskich. Dziś to prawdziwy symbol miasta otwierający się południową stroną na malowniczy park krajobrazowy, z którym współtworzy zespół pałacowo-parkowy (patrz: 1b). Ze względu na swą ogromną powierzchnię nazywany niekiedy „kolo-sem”. Uznaje się go za zabytek, który nie ma w Polsce odpowiednika.

Historia obiektu sięga dalej, niż jego obecny wygląd mógłby wskazywać. Można ją podzielić na trzy okresy: średniowieczny (zamek) oraz dwa nowożytne – rene-

sansowy i barokowy. Przełomowy etap w dziejach kształtowania bryły budynku rozpoczyna się w 1628 roku. Nowy właściciel księstwa, dowódca wojsk cesarskich w wojnie 30-letniej Albrecht von Wallenstein, rozpoczął wtedy przygotowania do wzniesienia w miejscu zamku rezydencji obronnej renesansowego typu (*palazzo in fortezza*). Projekt wykonał włoski architekt Vincenzo Boccaccio. W wyniku nagłej śmierci Wallensteina sześć lat później nie dokończono budowy jego wymarzonej siedziby. Prace nad nią kosztowały miejscową ludność wiele cierpień. Na tym etapie następuje transformacja budowli z warownego zamku w załazki pałacu. W oparciu

o tę bazę budowę kontynuował kolejny władca.

Obecny wygląd pałacu ukształtowany został w okresie baroku w latach 1670–1693. Historia ta związana jest z czeskim księciem Vaclavem Eusebiusem von Lobkovicem, który kupił księstwo w 1646 roku. Zlecenie opracowania projektu otrzymał kolejny Włoch, Antonio della Porta. Pierwotnie uwzględnił niektóre renesansowe rozwiązania zachowane z czasów Wallensteina (narożne basteje czy arkadowy dziedziniec). Jednak ostatecznie nawiązał do barokowej rezydencji Lobkovica w czeskich Roudnicach nad Łabą, którą projektował w podobnym czasie. Po śmierci Lobkovica w 1677 roku budowę żagańskiego pałacu kontynuował jego syn, Ferdinand August von Lobkovic. To właśnie w tych latach powstał obiekt określany współcześnie jako „jedyne swego rodzaju”.

W 1786 roku Piotr Biron, książę Kurlandii i Semigalii

(obecnie Łotwa), został nowym właścicielem księstwa. W tym czasie pałac był już zasadniczo ukończony. Biron skupił się głównie na zadaniu skrzydła wschodniego oraz na przebudowie i aranżacji wnętrz pałacowych. Ponad pół wieku później księstwo nabyła córka Birona, księżna Dorota de Talleyrand-Périgord. Jako osoba twórcza, obeznana z ówczesną kulturą i architekturą, bywająca na europejskich salonach, wniosła swój niemały wkład w wygląd całego założenia pałacowo-parkowego, wzbogaciła kolekcję sztuki i życie kulturalne miasta.

Za panowania księżnej (1844/45–1862) pałac zyskał kilka znanych współcześnie modyfikacji. Poleciała zlikwidować południowe skrzydło parawanowe, dzięki czemu otworzyła się perspektywa widokowa na park i tzw. Oś Birona (obecnie zachowaną tylko częściowo); po obu stronach wybudowano podjazdy, a pomiędzy nimi taras ze znajdującym się pod nim budynkiem oranżerii rampowej (jedyna spośród trzech parkowych cieplarni, która zachowała się do dziś). Księżna była zafascynowana parkiem w łżyckim Mużakowie (Bad Muskau), zaprojektowanym przez obieżyświata i dandysa księcia Hermanna von Pücklera-Muskau. Ich znajomość wpłynęła bez wątpienia na wygląd żagańskiego parku. (mw)

XVII–XIX w.

1b. PARK KSIĄŻĘCY

O ile księżna w przypadku Pałacu zastała gotową już formę, o tyle park stał się twórczym polem do manifestacji jej wrażliwości. Istniejąco prawda wzmianki o parku istniejącym już za czasów Wallensteina i Lobkoviców, jednak właśnie w latach panowania księżnej w wyniku prowadzonych systematycznie prac nabiera on świetności i staje się parkiem krajobrazowym najwyższej próby. Wspólnie z inspektorem ogrodowym Friedrichem Teichertem doprowadziła do tego, że zaczęto go określać jednym z najwspanialszych parków na Śląsku, a nawet w całych Niemczech.

Park został zaprojektowany w oparciu o naturalne ukształtowanie terenu. Przeptywająca rzeka Bóbr rozwidła się tutaj na główny nurt oraz odnogę nazywaną Młynówką. Krajobraz ten zainspirował do stworzenia trzech części parku: przedniej (ogród pałacowy, nazywany również parkiem kwietnym), środkowej na wyspie o nazwie Bażanciarnia oraz parku górnego, znajdującego się powyżej głównego nurtu Bobru. Pierwotnie jego obszar sięgał Zespołu Szpitalnego św. Doroty (patrz: 6). Obecnie zajmuje niemal 78 ha.

Bez wątpienia żagański park również dzisiaj zachwyca, in-

spiruje, zapewnia wytchnienie mieszkańcom i stanowi z pewnością obowiązkowy punkt na mapie krajoznawczej Żagania, o każdej porze roku. Park należy do Europejskiego Związku Parków Łużyckich (Europäischer Parkverbund Lausitz). Znajdują się tu drzewa o statusie pomnikowym. Ich wiek sięga niekiedy 300–400 lat. Najstynniejsza czeska pisarka, Božena Němcová, uwieczniła żagański park w światowej literaturze za sprawą swojego opowiadania *Siostry* z 1855 roku. Zawarta w nim rozległy i niezwykle literacki portret tego miejsca.

Spacerując i podziwiając dzisiejszy park, pamiętajmy o twórczym umyśle księżnej, która włożyła tyle serca w jego powstanie, a Němcová podziwiała w czasie największego rozkwitu. Dzieło matki kontynuował jej syn, Napoleon Ludwig, za sprawą którego w parku powstało wiele urządzeń wodnych, jak np. istniejące do dzisiaj fontanny: główna przed podjazdami od strony południowej oraz fontanna Neptuna przed skrzydłem wschodnim; ustawiono także wiele nowych rzeźb i zaprojektowano na nowo ogród holenderski. (mw)

LATA 1844/45–1898

2. PLAC SŁOWIAŃSKI

Spośród wielu cech świadczących o wyjątkowości Żagania należy wyróżnić urbanistyczną osobliwość – miasto posiada dwa rynki. Obecnie jeden z nich funkcjonuje pod nazwą plac Słowiański. Dawniej był to Nowy Rynek (niem. Neuer Ring). Powstał ok. 1280 roku, kiedy rozszerzono granice miasta w kierunku wschodnim. W 1725 roku został wybrukowany, zaś w 1875 nadano mu nazwę plac Ludwika (niem. Ludwigsplatz) na cześć Napoleona Ludwiga, księcia Talleyrand-Périgord, najstarszego syna i następcy księżnej Doroty (władat księstwem w latach 1862–1898). W centrum placu znajduje się neogotycka fontanna z 1857 roku.

W obrębie pl. Słowiańskiego zlokalizowane są dwa pałacyki będące jednymi z najcenniejszych przykładów klasycystycznej architektury w regionie.

W południowej części znajduje się budynek dawnej siedziby administracji książęcej, obecnie sąd rejonowy – wzniesiony pod koniec XVIII wieku (dokładna data jego budowy nie jest znana), przylega do muru obronnego. Nad wejściem znajduje się herb książęcy Bironów. W 1813 roku przebywał tu Marie-Henri Beyle, znany jako światowej sławy powieściopisarz Stendhal.

Naprzeciwko sądu znajduje się obiekt z dwiema naroż-

nymi wieżyczkami. Został zbudowany w 2. połowie XIX wieku. Pierwotnie był to teatr miejski nazywany Salą Apolla (niem. Apollo-Theater). Przed 1939 rokiem znajdowała się w nim jedna z największych scen teatralnych w tej części Śląska, a także obszerna widownia na 600 miejsc. Po wojnie do końca lat 60. w budynku mieściło się kino Jedność, zaś później restauracja Zamkowa. Z tego miejsca pl. Słowiańskiego rozpościera się imponujący widok na Pałac Książęcy – jedną z najwspanialszych rezydencji barokowych w Polsce.

Kierując się na północ wzdłuż zachowanej zabytkowej wschodniej pierzei pl. Słowiańskiego dotrzemy do kolejnego klasycystycznego pałacyku. Obecnie mieści się w nim urząd miasta, daw-

niej urząd książęcych dóbr ziemskich. Został zbudowany w 1793 roku z polecenia księcia kurlandzkiego Piotra Birona, z przeznaczeniem dla jego małżonki księżnej Anny Doroty, stąd nazwa jaką zyskał po jego śmierci – Dom Wdowi. Był to pierwszy obiekt wzniesiony przez Bironów w Żaganiu, a także pierwszy w mieście budynek zaprojektowany w stylu klasycystycznym (koncept opracował wykształcony w Poczdamie architekt Christian V. Schultze we współpracy z Luigim Remondinim). W tym czasie w Berlinie-Friedrichsfelde 21 sierpnia 1793 roku na świat przychodzi córka pary książęcej, przyszła księżna żagańska Dorota de Talleyrand-Périgord. (mw)

XIII–XIX w.

- 1 Zespół pałacowo-parkowy (XVII–XIX w.)
- 2 Plac Słowiański (daw. Nowy Rynek):
- 3 Wieża dawnego kościoła ewangelickiego pw. Trójcy Świętej (tzw. Kościół Łaski)

ŻAGAŃSKIE DZIEDZICTWO KSIĘŻNEJ DOROTY

- 4 Poaugustiański Zespół Klasztorny (XIII–XVIII w.)
- 5 Wieża ratuszowa (XIV–XIX w.) w Rynku (daw. Stary Rynek)
- 6 Zespół Szpitalny św. Doroty (XIX w.)

3. WIEŻA DAWNEGO KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO PW. TRÓJCY ŚWIĘTEJ WIEŻA WIDOKOWA

W 1709 roku cesarz Józef I Habsburg wydał zgodę na budowę sześciu zborów (świątynia protestancka) na terenie Śląska. Była to konsekwencja zawartej w 1707 roku umowy z królem Szwecji, Karolem XII (tzw. ugoda altransztadzka). Oprócz Żagania świątynie powstały również w Kożuchowie, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze, Miliczu i Cieszynie. Nazwano je Kościołami Łaski. Warunkiem było zlokalizowanie obiektów poza murami miejskimi. Powstanie tych świątyń stało się dla ewangelików symbolem zakończenia czasu ich prześladowań, które miały miejsce po zakończeniu wojny 30-letniej (1618–1648) na terenie całego Śląska.

Budowę kościoła rozpoczęto w 1709, a ukończono w 1710 roku. Pierwotnie świątynię wzniesiono w konstrukcji szachulcowej (budowla halowa z muru pruskiego), zaś w połowie XIX wieku (lata 1810–1859) przebudowano ją na konstrukcję murowaną. W 1843 roku położono kamień węgielny pod budowę ceglanej 84-metrowej neogotyckiej wieży, która została zwieńczona żeliwną, ażurową

iglicą odlaną w 1846 roku. Ułożono w niej książęcą kaplicę grobową oraz kryptę przeznaczoną dla protestanckich przedstawicieli rodu Bironów kurlandzkich. W krypcie złożono szczątki księcia żagańskiego Piotra Birona (1846), jego żony Anny Doroty von Medem, bratanka oraz siostr księżnej Doroty de Talleyrand-Périgord, córek Birona, Joanny i Pauliny.

Ostatnie wspólne nabożeństwo ewangelickie w kościele 20-tysięcznej przedwojennej społeczności protestanckiej odbyło się 17 czerwca 1945 roku. W 1965 władze miejskie podjęły decyzję o rozbiórce kościoła, co nastąpiło w 1966 roku. Jedynym ocalałym elementem jest neogotycka wieża (dzwonnica), wybudowana za czasów panowania księżnej Doroty, pełniąca obecnie funkcję wieży widokowej. Wieża stanowi jeden z najbardziej charakterystycznych punktów w panoramie miasta. Rozpościera się z niej imponujący widok na Żagań i okolicę. (mw)

XVIII–XIX W.

4. POAUGUSTIAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY

Dawne Opactwo Kanoników Regularnych św. Augustyna w latach 1284–1810. Zespół klasztorny o gotycko-barokowym charakterze składa się z kościoła pw. Wniebowzięcia NMP, dawnego klasztoru ze słynną biblioteką, konwiktu oraz spichlerza. Jest to najważniejszy element historycznego założenia urbanistycznego, wyróżniający się w panoramie starego miasta jako wyodrębniona enklawa. Od 2011 roku nosi zaszczytne miano Pomnika Historii nadawane przez prezydenta RP. Należy do grona najciekawszych obiektów sakralnych w Polsce.

Pierwotnie w miejscu kościoła znajdowała się przedlokacyjna świątynia drewniana. W 1183 roku wzniesiono ufundowaną przez Bolesława Wysokiego nową, murowaną budowlę. Lokalizacja w pobliżu Rynku (patrz: 5) świadczy o jej ścisłym związku z początkami historii miasta. W 1284 roku książę piastowski Przemko (prawnik św. Jadwigi) sprowadził z Nowogrodu Bobrzańskiego zakon kanoników regularnych. Od tego czasu następuje rozwój zespołu i przez następne stulecia wznoszone są kolejne zabudowania.

Kompleks domyka późnogotycki spichlerz pochodzący z końca XV wieku. Między nim a zabudowaniami klasztornymi znajduje się konwikt, który

powstał w latach 1740–1758. Zespół jako całość został ostatecznie ukształtowany w XVIII wieku. Co ciekawe, za czasów najbardziej znanego opata żagańskiego, Johanna Ignaza von Felbigera (w latach 1758–1778), w 1769 roku założono na wieży kościelnej jeden z pierwszych w Europie piorunochronów.

Biblioteka klasztorna od XV wieku należała do najstynniejszych na Śląsku. Przed sekularyzacją zakonu w 1810 roku liczyła 10 tys. książę; dziś znajduje się w niej ok. 2 tys. egzemplarzy. Księgozbiór jest bezcenny. Sklepienie biblioteki pokryte zostało freskami wykonanymi przez śląskiego artystę Georga Wilhelma Neunhertza w 1736 roku. Znajdują się tutaj dwa globusy z XVII wieku. Biblioteka słynie z doskonałej akustyki, co zawdzięcza tzw. sklepieniu szeptanemu, które jest ewenementem na skalę światową.

W 1800 roku w przybudówce dostawionej do nawy południowej kościoła na blisko pół wieku spoczął książę kurlandzki i żagański Piotr Biron (patrz: 3). W kościele odbyło się wiele głośnych ślubów związanych z rodziną książęcą. W 1801 roku córka Birona, Joanna Katarzyna, wzięła ślub z Francesco Pignatellim de Belmonte księciem Acerenza. Tu za męża wyszły dwie pasierbice księ-

cia żagańskiego Napoleona
Ludwiga – Margarethe Luise
i Louisa, córki księżnej Pau-
liny de Talleyrand-Périgord.
Jednak najstynniejszy był ślub
wnuczki księżnej Doroty de
Talleyrand-Périgord, Marii de
Castellane, z księciem Anto-
nim Radziwiłłem w 1857 roku.
Parze młodej zagrał na orga-
nach sam Ferenc Liszt. (hd)

XIII–XVIII w.

5. WIEŻA RATUSZOWA W RYNKU

Historyczne centrum miasta stanowi Rynek (niem. Alter Ring, pol. Stary Rynek). Jego początki sięgają ok. 1230 roku i związane są z istnieniem przedkolacyjnej osady targowej. Około połowy XIII wieku Żagań otrzymał prawa miejskie na zasadach prawa magdeburskiego. Wiąże się z tym charakterystyczny układ przestrzenny wytyczonego Rynku wraz z siecią ulic.

Z pl. Słowiańskim (patrz: 2) łączy go jedna z najstarszych ulic w mieście, ul. Warszawska (niem. Hohestrasse, pol. ul. Wysoka). W ten sposób układ urbanistyczny starego miasta usytuowany został na osi wschód–zachód. Dzisiejsza zabytkowa zabudowa ul. Warszawskiej pochodzi z XVIII i XIX wieku. Północna część Rynku nazywana była Rynkiem Maślanym (niem. Buttermarkt), a południowa Rynkiem Zbożowym (niem. Kornmarkt). W północnej części zachował się zwarty zespół barokowych XVIII-wiecznych kamieniczek. Do najcenniejszych zachowanych budynków należą cztery renesansowe kamienice w południowej pierzei Rynku (początek XVII wieku).

W centrum Rynku znajduje się wieża ratuszowa. Została zbudowana prawdopodobnie w 1. połowie XIV wieku. Siedzibę władz miejskich wzniesiono w popularnym wówczas gotyckim stylu. Obiekt poddawano przekształceniom w XV i XVI wieku. W 1862 roku księżna Dorota przekazała radzie miasta dotację na przebudowę wieży, a wykonanie zleciła w testamencie swojemu następcy. Prace zakończono już po śmierci księżnej w 1869 roku, za panowania jej syna, Napoleona Ludwiga. Zachowano fundamenty oraz dolną partię starszej budowli. Dzięki temu do dzisiaj w jednym z pomieszczeń na I. piętrze istnieje rzadko spotykany typ sklepienia kryształowego z 1. połowy XVI wieku.

Nowy projekt zainspirowany został stylem florenckim. Odpowiedzialny za jego opracowanie architekt Lehoffer nawiązał do Palazzo Vecchio (Starego Pałacu) we Florencji, perły włoskiej architektury powstałej w XIV wieku, a także – pośrednio, w zwieńczeniu szczytu – do wieży czerwonego ratusza w Berlinie. Obiekt otrzymał niejednorodną formę, łączącą styl neorenesanso-

wy z neoklasycystycznym. Co istotne, na wschodniej elewacji (od strony ul. Warszawskiej) znajdują się dwa herby: książęcy herb Biernów oraz wyżej herb miasta z 1602 roku. W 1971 roku z okazji 400-setnej rocznicy urodzin Johannesesa Keplera w ścianę wieży wbudowano tablicę upamiętniającą pobyt tego słynnego astronoma w Żaganiu w latach 1628–1630. (mw)

6. ZESPÓŁ SZPITALNY ŚW. DOROTY

Ostatnim punktem trasy jest Zespół Szpitalny św. Doroty (niem. Dorotheenhospital), w skład którego wchodzi: budynek główny szpitala wraz z kaplicą św. Doroty w otoczeniu dawnego ogrodu szpitalnego, Kościół pw. św. Krzyża, Domek Zakrystianina, Dom Marii (powstały w 1906 roku) oraz kaplica loretańska.

Fundatorką i pomysłodawczynią założenia jest księżna Dorota de Talleyrand-Périgord. Do realizacji projektu zaangażowany został architekt Leonhard Dorst von Schatzberg. Kamień węgielny pod budowę obiektu położono 3 maja 1851 roku w obecności króla pruskiego Fryderyka Wilhelma IV. Pra-

ce zakończono w 1859 roku. Szpital jest jednym z najbardziej wartościowych neogotyckich zabytków na Dolnym Śląsku.

Historia Kościoła pw. św. Krzyża sięga czasów średniowiecza. Świątynia powstała z nadania księżnej Mechtyldy, żony księcia glogowsko-żagańskiego Henryka IV Wiernego. Legenda głosi, że została zlokalizowana w miejscu, w którym znaleziono krzyż przyniesiony przez rzekę Bóbr. Budowę w stylu gotyckim rozpoczęto ok. 1335 roku. Przez lata kościół znaj-

dował się pod opieką kanoników regularnych św. Augustyna (patrz: 4).

W 1843 roku, jeszcze przed objęciem rządów w Księstwie Żagańskim, księżna Dorota de Talleyrand-Périgord podjęła decyzję o renowacji kościoła. Zrealizowano ją w latach 1847–1849. Powstało w nim mauzoleum dla katolickiej części rodziny Bironów. W nawach bocznych znajdują się sarkofagi jej siostry Katarzyny Wilhelminy (zm. 1839), samej księżnej Doroty (zm. 1862) oraz jej syna Napoleona Ludwiga (zm. 1898). W południowej nawie kościoła znajduje się krypta projektanta świątyni von Schatzberga (zm. 1851). Wnętrze kościoła cechuje bogata stolarka rzeźbiarska i kowska o wysokich walorach artystycznych.

Kaplica loretańska pozbawiona jest symboli religijnych. Służyła wędrowcom, wędka-

rzom oraz wszystkim potrzebującym schronienia w razie burzy, deszczu lub poszukującym chwili wytchnienia i modlitwy, bez względu na wyznanie. Ulokowano w niej ścianę pokrytą lawą wulkaniczną z wtopionymi w nią muszlami morskimi, które zostały sprowadzone na życzenie księżnej. Miała symbolizować drogę i przemijanie.

Ufundowanie szpitala stanowiło ważny krok w dziejach miasta i jego mieszkańców. Nadzór nad jego funkcjonowaniem sprawowała osobiście księżna Dorota. Działalność jednostki wpisywała się w prężnie funkcjonujący system socjalny dedykowany najuboższemu mieszczaństwu Księstwa Żagańskiego. Obecnie budynki poszpitalne zostały przeznaczone na siedzibę Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia oraz Europejskiego Centrum Muzycznego. (hd)

BIBLIOGRAFIA

K. Adamek-Pujso, *Zespół pałacowo-parkowy w Żaganiu*, w: „Pałace i Parki Środkowego Nadodrza”, Fundacja Pałac Bojadła, www.palaceiparki.pl/zespol-palacowo-parkowy-w-zaganiu [data ostatniego dostępu: 7.12.2019].

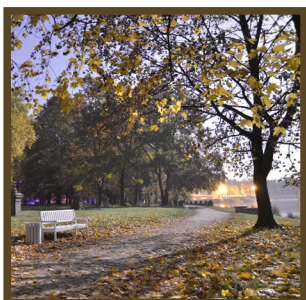
K. Adamek, M. R. Świątek, *Żagań znany i nieznany. Przewodnik historyczny po mieście i okolicy*, Rada i Zarząd Miasta Żagania, Żagań 2002.

S. Kowalski, *Zabytki województwa zielonogórskiego*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1987.

J. P. Majchrzak, ... *więcej niż życie. (Dorota Talleyrand-Périgord i jej czasy)*, Dekorgraf, Żagań 2004.

Sagan die schöne Boberstadt. Führer durch Stadt und Umgegend, Verkehrs-Verein, Sagan ok. 1930.

Żagań w historii Śląska. „Les vues de Sagan”, red. W. Bein, H. Szczegóła, Rada Miasta Żagania, Żagań 1997.

Lubuskie
Warte zachodu

**Zadanie współfinansowane ze środków
otrzymanych z Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Lubuskiego**

ISBN: 978-83-64696-16-9